

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 10 Sayı: 50 Volume: 10 Issue: 50

Haziran 2017 June 2017

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

BİLİMSEL OKURYAZARLIK: BİLİM İLETİŞİMİ VE MEDYADAKİ BİLİM HABERLERİNİ DOĞRU OKUMAK

SCIENTIFIC LITERACY: SCIENCE COMMUNICATION AND READING THE MEDIATED SCIENCE NEWS RIGHT

Seçil UTMA*

Öz

Son yıllarda bilimsel ve teknik alanlardaki ilerlemelere paralel olarak, medyadaki bilim haberlerinde de bir artış yaşanmaktadır. Ancak başta televizyon olmak üzere medyada bilimle ilgili içerikler magazinsel, ilgi çekici, abartılı yönleriyle yer almakta, bu da söz konusu haberlerdeki nitelik sorununu karşımıza getirmektedir. Bu çerçevede bilim gazeteciliği, bilim iletişimi ve medyadaki bilim haberlerinin doğru anlamlandırılması gerekliliği ışığında konu hakkında çeşitli başlıklar altında hem kuramsal hem de örnek olaya dayalı bir çalışma ortaya koyulmuştur. Toplumsal sorumluluk kuramı temelinde bilim gazeteciliğini irdelemeyen bu çalışmada yalnızca televizyon değil kamu kurum dergileri hariç tüm basılı yayında da bilim haberciliğinde magazinsel boyutlara dikkat çekilmektedir. Bu ele alma şekli çeşitli tartışmaları arkasından getirmekte ve bu tartışmalar eleştirel şekilde bu çalışmada işlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bilim, Bilim İletişimi, Bilim Gazeteciliği, Bilimsel Okuryazarlık

Abstract

In recent years, in parallel with progress in scientific and technical fields, there is also an increase in science news in the media. However, the contents related to science in the media, especially in television, take place with magazines, interesting and exaggerated aspects, which brings up the question of quality in the news. In this context, our study of science journalism, science communication and how we should correctly interpret scientific news in the media aims to examine science journalism on the basis of social responsibility theory.

Keywords: Science, Science Communication, Science Journalism, Scientific Literacy.

Giriş

İletişimde temel ilke hiç kuşkusuz insanların gerek kendi çevrelerinde, gerekse uzaklarda oluşan gelişmelerle ilgili bilgi edinmesidir. İnsanlar, yaşadıkları toplumlarda kendilerini iletişimle koruyabilmektedirler. Toplumlar ve ülkeler, iletişim olgusuyla birbirlerine üstünlük sağlayabilmektedirler. Savaşlar bile çok iyi oluşturulan iletişim ağları sayesinde kazanılmaktadır. Bu nedenle insanlar, bilgi edinme hakkını, yaşamdaki temel haklardan biri olarak görmekte ve buna sahip çıkmaktadırlar (Gönenç, 2001: 1). Özellikle içinde bulunduğumuz teknoloji çağında bilimsel gelişmeleri yakından takip edebilmek, medyada bilim haberlerini doğru okuyabilmek açısından iletişim sürecinin sağlıklı işlemesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda bilimsel araştırma sonuçlarının ve bilimsel gelişmelerin topluma ve bilim camiasına ulaştırılmasında kullanılan en önemli araç bilimsel içerikli haberlerdir. Dünyanın hemen her yerinde olduğu gibi, ülkemizde de bilimle ilgili haberleri medyadan öğreniyoruz. Hangi maddelerin kansere neden olduğunu, AIDS hastalığının nelerden bulaşıp bulaşmadığını, kısacası bilimsel gelişmeleri basınımızın bize sunduğu şekilde alıyor, çoğunlukla da bu bilgilerin doğruluğunu araştırmaksızın kabul ediyoruz. Bilimsel ve teknolojik ilerlemeler yaşamımızın her alanını yakından etkilemekte, bu alandaki haberler ile halka belli inançlar ulaştırılarak, bu suretle onları anlamlandırmaları sağlanmaktadır.

Ülkemizde bilim gazeteciliği alanında bir boşluk yaşanmakta, iletişim araçları ile kitlelere sunulan ürünlerde yaşanan yozlaşma, bu durumu daha da dramatik hale getirmektedir. Kitle iletişim araçları ile her fırsatta bilimin yüceliği vurgulanırken, bu olgunun kitlelere aktarımında zaman zaman başvurulan sınır tanımaz yöntemler sonucu geline nokta, bilim dışı, hatta karşıtı olabilmektedir. Bunun en somut örneği özellikle televizyonlarda yalnızca izleyici sayısını arttırmak amacıyla hazırlanan ve "ilim-bilim" sözcüklerinin sıkça kullanıldığı programlarda karşımıza çıkmaktadır. Bilimsellikten uzak hazırlanan haber

* Öğr. Gör. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı.

içeriklerinin etkisi, bilimsel okuryazarlık oranı oldukça düşük olan toplum kesimlerinde kaygı verici boyutlara ulaşabilmektedir.

Türkiye’de 1980’li yıllar sonrasında görsel medyanın başatlığına paralel olarak, özellikle 1990’lı yıllarla birlikte sayıları hızla artan ticari televizyon kanalları karşısında rekabet edebilmek amacıyla yazılı basın, görsele giderek önem vermeye başlamıştır. Son yıllarda ilk olarak televizyon, daha sonra da yazılı basında giderek ağırlığını hissettirmeye başlayan magazinleşme olgusu, bilimin magazinleşmesini de beraberinde getirmiştir. Hatta öyle ki, en ciddi bilimsel haberler dahi en magazinsel, dramatik yanlarıyla ele alınmaya başlanmıştır. Magazineselleşme, bilim ve bilim pratiğinin toplumun büyük kısmı tarafından algılanmasında belirleyici hale gelmiştir. Magazinleşmenin bilim haberlerine yansması sonucu ortaya çıkan popüler bilimcilik de bu anlayışın bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde bu nedenledir ki, bilim iletişimi kavramı daha önce hiç olmadığı kadar önem kazanmıştır.

1. Bilim İletişimi

İnsanlığın ortak ürünü olan bilim tarihi yeni bir disiplin olmakla birlikte kapsamı çok geniştir. Bilim, ilk defa ne Rönesans’tan sonra, ne de Batı dünyasında ortaya çıkmıştır. Kökleri ilkel toplumların yaşamına kadar uzanmaktadır. İnsanlar hayatta kalmak, bunun için de doğayla mücadelede başarılı olabilmek için öncelikle doğa hakkında bilgi sahibi olmak istemişlerdir. İnsanların bilme isteği, bir bakıma bilimin doğuşu adına atılan ilk adımlar olarak değerlendirilmektedir. İnsan var olduğu günden bu yana, evrende olup bitenleri anlama, onun sırlarını çözme, doğayı denetim altına alarak daha rahat ve güvenli bir yaşam sürdürme isteğini duymuş, bu gereksinim bilimin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Yani bilimin geçmişinin oldukça eskilere, ilkel çağlara kadar uzandığını söylemek mümkündür. Günümüzde bilim yaşam koşullarımızı değiştirdiği gibi, düşüncelerimizi biçimlendirerek dünya görüşümüzü etkilemektedir. Geçmişin dokunulamaz sayılan pek çok varsayım ve inançları bilimsel yaklaşımlar karşısında artık geçerliliğini yitirmiş durumdadır. Bilim, bugün toplumsal gelişme ve çağdaşlaşmanın temel ölçütü olarak kabul edilmektedir.

Üzerinde henüz herkesin uzlaşabildiği ortak bir bilim tanımı yapılamamıştır. Böyle bir tanımın yapılamayışında, bilimin hızla gelişen, çok yönlü ve devingen bir etkinlik oluşu önemli rol oynamaktadır. Özdemir’in de belirttiği gibi, *“Rüyalarımızın yorumuna kadar nüfuz etme durumunda olan bilimin niteliği konusunda bir fikir birliği yoktur. Neyin bilim olduğu, neyin olmadığını ayırmak için elde bulunduğu savunulan ölçütler günden güne değişmekte, bilim camiası kendilerine böylesine önemli bir iktidar kazandıran bilimin standartlarını koymakta bir türlü uzlaşmamaktadır. Fakat ortada herkesin sorgulamak bir yana en ufak bir şüphe bile duymadan boyun eğdiği bir bilim dolaşmaktadır. Tabir yerindeyse, hiçbir sınır tanımadan tüm zihinlerin en ücra köşelerine ulaşmaktadır”* (Özdemir, 1993: 11). Bununla birlikte, yapı ve içerik olarak düşünüldüğünde bilim, geçerliliği kanıtlanmış sistemli bilgiler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bilim kavramı, araştırma yoluyla elde edilen bilginin geliştirilmesi ve öğretim sürecinde yayılmasını ifade etmektedir. Bilim, metodik olarak gerçekleştirilen ve ilkesel olarak sınırlandırılabilen araştırma ve bilgi çalışmasıdır. Bilimin amacı, gerçeğin aranmasıdır. Bilim sisteminin işlevi var olan gerçeklere ilişkin bilgi üretmektir (Alver, 2011: 27).

Bilgi başlangıçta kişiseldir ve örtüktür. Toplumsal amaçlı olarak kullanılabilmesi için kodlanmalı, açık hale gelmeli, iletilmeli ve kullanılacak kişi, grup ya da gruplar tarafından deşifre edilmelidir. Yani bilginin kişisel olarak oluşturulup örtük biçimde kalması yeterli değildir. Aynı zamanda açık hale getirilmesi ve yönetilmesi gerekmektedir (Bayram, 2010: 48). Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin sokaktaki sıradan vatandaşa ulaştırılabilmesi ancak “bilim iletişimi” ile mümkün olabilmektedir. Bilimin bir toplumu olumlu yönde etkilemesi için her şeyden önce bilimsel düşünce biçiminin geniş halk kitleleri arasında yayılmasına ihtiyaç vardır. Böyle bir ortamda iletişimin, özellikle de bilim iletişiminin önemi giderek artmaktadır. Bilimde gözlenen hızlı ilerlemenin insanların yaşamı üzerindeki etkisi son derece büyük olmakla birlikte, pek çok kimse bilimin sunduğu en basit açıklamalardan bile habersiz bir şekilde yaşamını sürdürmektedir. Bunun yanında bilimin uygulanmasıyla elde edilen olanakların insanlığın yararına dönük kullanımı da sağlanmalıdır.

Bilim iletişimi, bilim insanlarıyla toplumun geri kalanının ya da halkın çeşitli araçlarla bağlantısını tanımlamaktadır. 20. yüzyılda bilimin giderek kurumsallaşması nedeniyle bilim insanlarıyla halk arasındaki mesafe giderek açılmıştır. Bilim, sıradan halkın anlamakta zorlandığı, kendine özgü yöntemleriyle yapılar olmuştur. Bilimsel gelişmeler çoğunlukla bilimsel dilde, yalnız bilim insanlarının ya da bilime az çok yatkın kişilerin anlayacağı şekilde duyurulmuş, yayımlanmıştır. Günümüzdeyse bilim ve teknolojiye gelişmeler toplum yaşamının içinde, hemen hemen her alanda önemli bir yere sahiptir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilim insanları da, toplum liderleri de bilim ve teknolojinin halktan bağımsız olamayacağını anlayarak, bilim ve toplumu barıştırmak için çeşitli çabalar içine girmişlerdir. Tüm çabalara karşın toplumla bilim arasındaki uçurumun kapandığı söylenemez. Araştırmalar insanların bilimsel ve teknolojik bilgiye gün geçtikçe daha fazla ilgi gösterdiğini işaret etse de, bir yandan da bilim camiasını kendine uzak görmektedir. Yine toplumun bilgi düzeyini ölçmeye yönelik araştırmalar, gelişen tüm iletişim araçlarına

karşın toplumun son yıllardaki bilimsel gelişmeleri çok da iyi takip edemediğini göstermektedir. Bu durum, son 50-60 yıldır yoğun bir biçimde yürütülen ve bilimin topluma aktırılması ya da tercüme edilmesi şeklinde tanımlanabilecek halkın bilimi anlaması (Public Understanding of Science) yaklaşımının sorgulanması gerektiğini gündeme getirmiştir. İletişim uzmanları, bilim insanları ve medya, bilim iletişiminin halkın bilimi anlaması yaklaşımındaki gibi tek yönlü (bilimden topluma) değil, iki yönlü yani diyalog şeklinde işleme gerektiğini ifade etmektedirler. 1990'lerden itibaren oluşmaya başlayan ve bilimin halkla tartışılması gerektiğini savunan bu yeni yaklaşıma "halkın bilimle bağlantısı" (Public Engagement With Science) adı verilmektedir (Akoğlu, 2010: 1).

Halkın bilimi anlaması, bilimsel olguların bilim insanı ya da uzman olmayan kişilerce anlaşılması demektir. Bu, bilimin her dalının anlaşılması demek değildir. Bu yaklaşım aslında bilimsel bilginin öğrenilmesi ya da ezberlenmesinden daha geniş kapsamlı olarak değerlendirilebilir. O nedenle bilimin öğrenilmesi yerine anlaşılması ya da kavranması ifadelerinden biri kullanılmaktadır. Halkın bilimi anlaması yaklaşımı, bilimsel topluluğun ya da bilim iletişimcilerinin (bilim yazarları, etkinlik organizatörleri..) her türlü bilimi anlatma etkinliği olarak kabul edilmektedir (Akoğlu, 2010: 11). Halkın bilimi kavraması yaklaşımının halkı sıradan insanlar topluluğu olarak değerlendirmesi ve iletişimin tek yönlü oluşu bu yaklaşımın 1990'lerden itibaren ciddi olarak tartışılmasına yol açmıştır. Eleştiriler, bilim topluluğunun her şeyi bilen, halkın ise yeterince bilmeyen olarak resmedilmesine yönelikti ve daha çok ahlaki bir boyut taşımaktaydı (Dursun, 2010: 23). Halkla bilim arasındaki giderek büyüyen uçurumun ve güven bunalımının bu yaklaşımla aşılabilmesi, bu yaklaşımın değiştirilmesini ve başka yolların keşfedilmesini gerekli kılmış, sonuçta bu yaklaşım, yerini iletişimin iki yönlü ve etkileşimli araçlarla yapılması gerektiğini öne süren "halkın bilimle bağlantısı" yaklaşımına bırakmaya başlamıştır (Akoğlu, 2011: 26).

Halkın bilimle bağlantısı yaklaşımı, ülkelerin bilim ve teknoloji politikalarını belirlerken, bilimsel kararlar alınırken halkın da görüşlerinin alınması gerektiğini vurgulamaktadır (Akoğlu, 2010: 19). Bu yaklaşımı, halkın bilimi kavraması yaklaşımından ayıran en önemli özellik, karşılıklı iletişime dayanmasıdır. Bu yaklaşımda bilim; bilim insanıyla halk arasındaki diyalogu yeterli görmemekte, ülkelerin bilim ve teknoloji politikalarının belirlenmesinde halkın görüşlerinin alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu amaçla halkın bilimle bağlantısına önem veren ülkeler bu konuda çeşitli araçlar geliştirmişlerdir ki, anket çalışmaları bu araçlardan birisidir. Anketlerin amacı, halkın, ülkenin bilim ve teknoloji politikaları hakkındaki düşünce ve önerilerini belirleyebilmektir. Halkın bilimle bağlantısı yaklaşımı çok etkin olarak uygulanmasa da, uygulanmaya başlandığından bu yana birtakım değişimlere yol açmıştır. Öncelikle bilim medyada giderek daha fazla yer bulmaya başlamış, bilimsel içerikli haber sayısı önemli ölçüde artmıştır. Bilim dergilerinin ve televizyon programlarının sayısında artış gözlenirken, bilim ve teknolojiyle ilgili haberler ön sayfalarla taşınmaya başlamıştır. Medya eskiden olduğu gibi her şeyi bilim insanların gözünden göstermeyi bir kenara bırakarak, konuyu toplumun yargıları ve görüşleriyle de ele almaya başlamıştır (Akoğlu, 2011: 27).

Dünyada ve Türkiye'de gazeteler ilk çıktıklarından bu yana, bilerek veya bilmeyerek, sayfalarında bilim iletişimine yer vermişlerdir. Çoğunlukla haber olarak sunulan ve çoğu kez promosyon, gizli veya açık reklam biçimindeki "bilim iletişimi" son zamanlarda bilgisayar teknolojilerinin gelişmesi ve diğer teknolojik yapıların ürünlerinin dünya pazarında yaygınlığının sağlanması gereksinimlerinin artışıyla giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Böylece, bilim iletişimi veya bilim gazeteciliği olarak mucize ilaçlar, mucize tedaviler, sorunları hemen çözen sağlık ve güzellik ürünleri, insanları bilgi ve enformasyon çağına taşıyan bilgisayar ve internet ürünleriyle ilgili yazılar artarak gazetelerde görünmeye başlamıştır. Ayrıca gazetecilikte içeriğin belli biçimlerde şekillendirilmesindeki nicel artmayla birlikte, bilim iletişimi günümüzdeki bilim eklerine doğru bir gelişmeye doğru gitmektedir. Kaçınılmaz olarak akademik girişimlere ve bu girişimlerle gelen kuramsal açıklamalara bilim iletişimi de eklenmiştir. İdealist felsefeye dayanan destekleyici kuramsal açıklamalar gazetelerdeki bilim iletişimini sosyal sorumluluk taşıyan veya dördüncü güç olarak basın toplumu bilgilendirme faaliyetlerinden biri olarak değerlendirmektedir. Örneğin, Communication Research, Journalism Quarterly, Journal of Public Relations ve Journal of Communication gibi dergilerdeki ve iletişim yıllıklarındaki yazıların hemen hepsi bu karakterdedir. Bu tür değerlendirmeye göre basın, bilim iletişimi içeriği yoluyla halkın doğru karar vermesine, haberdar olmasına, var olan seçenekler hakkında bilgi edinmesine, rasyonel ve pragmatik karar vermesine, günlük yaşamla ilgili doğru kararlar veren bir birey olmasına katkıda bulunmaktadır. Mekaniksel materyalist felsefeye dayanan ve konuya çoğunlukla normatif çerçeve içinde yaklaşan eleştirel-liberal değerlendirmeler ise genellikle gazetelerin bu görevi gereği gibi yerine getirmediği ve geleneksel görevinden uzaklaştığı, bu nedenle gazetelerin sosyal sorumluluk ve etik ilkelerine göre içerik biçimlendirme yolunu seçmeleri gerektiği üzerinde durmaktadır. Popüler kültür dergilerindeki sunumlar genellikle böyledir. Bu yaklaşıma göre basın artık kamu çıkarına kendini adanmış kurum değil, en yüksek seviyede kar sağlama peşinde koşan bir ticari kurum haline gelmiştir (Erdoğan, 2007: 21-22).

2. Bilim Gazeteciliğinde Üretilen İçerik

Günümüzde mevcut iletişim düzeninde kazanç elde etme kaygısı öncelikli amaç haline geldiğinden yazılı ve görsel medya sisteme ayak uydurmak durumunda kalmıştır. Artık öyle bir noktaya gelinmiştir ki, gazeteler ilk sayfalarından “vitrin” olarak söz etmeye başlamış, vitrine neyin gireceğinin kararında ise, satış kaygısının haber verme kaygısından daha ağır bastığı görülmektedir. Yazılı basın geniş kitlelere seslenebilmek adına gazetenin biçimsel özelliklerini dahi albenili olmak üzerine kurmakta, popüler konular gazete sayfalarında öncelikli olarak yer almaktadır. Ülkemizde henüz bilim gazeteciliği adı altında bir uzmanlaşmanın olmaması nedeniyle bu bilgilerin büyük bir bölümünü batıda yayınlanan gazete ve dergilerden yapılan çeviriler oluşturmaktadır. Basında bilim ve teknoloji haberleri geçmişe kıyasla daha çok yer almasına rağmen, haber içeriklerinin çoğunlukla çarpıtılarak, gerçekten uzak olduğu görülmektedir. Bu haberlerin sayısında nicelik olarak bir artış görülse de, içeriklerin birbirine benzer olduğu, aynı bilgi kaynaklarının kullanıldığı göze çarpmaktadır. Bu da sonuçta bilim haberciliğinin niteliği konusunda tartışmaları beraberinde getirmektedir.

Bilim ve gazetecilik camiaları neyin haber olduğu konusundaki yargılarında birbirlerinden farklılık göstermektedirler. Bilim insanları için araştırma sonuçları deneysel, özümsememiş, geçici niteliktedir, bu yüzden de diğer bilim adamlarınca tasdik edilip mevcut bilgi çerçevesine oturtulmadıkça haber değeri taşımaz. Gazetecilerin gözünde ise tasdik edilmiş ve yerleşmiş fikirler eskimiş haberdur, bu yüzden çarpıcı ve yeni bilgilere ilgi duyarlar. Bilgilendirmek kadar eğlendirmeyi de amaçlayan gazetecileri rutin dışı, alışılmamış ve hatta çizgi dışı olaylar cezbetmektedir (Trachtman, 1981: 10). Basının tekelleşmesi, basın ve diğer endüstriler arasındaki ilişkide basının diğer endüstrilerin reklamlarına ve desteğine bağlı olması, diğer endüstrilerin basında yatırım yapmaları ve aynı zamanda basın sermayesinin de diğer alanlara yatırım yapması sonuçlarından biri de kaçınılmaz olarak bilim iletişimiyle ilgili olarak neyin bilim haberi olacağı ve bu haberin nasıl işleneceği konusudur (Erdoğan, 2007: 83). Bütün dünyada özellikle televizyonda ve yazılı basında, bilim iletişimiyle ilgili içerik 1990’lardan beri nicel olarak giderek artmıştır. Bu artış doğal olarak bilim iletişimini de karlı bir endüstri olmaya doğru itmiştir. Bu bağlamda, bilgisayar firmalarından, mucize bir ürünle/aletle vücuttaki yağları eritip bir haftada on santim beli incelttiğini iddia eden doktorlardan, hastanelere, ecza firmalarından sağlık ve bilgisayar sektöründeki her firmaya kadar tüm özel çıkar grupları medyayı kullanma işini profesyonel bir faaliyet alanı olarak düzenlemeye başlamışlardır. Medya sektörü yanında Hamner’in belirttiği gibi bu çok karlı işe, bilim insanlarının bazıları da katılmış ve bilim insanları bilim adına ticarete başlamıştır (Hamner, 1992: 524). Medyada haber denen ve haber olarak sunulan her şey haber değildir. Haber diye sunulanların içerikleri belli çıkarları destekleyen yorumları içermekle kalmamakta, aynı zamanda kasıtlı olarak yerleştirilen gizli reklamlar ve yoğun promosyonlar içermektedir. Gazeteleri her gün dolduran haber denen içerikte olduğu gibi, bilim haberi diye sunulanların önemli bir kısmı da bu karakteri taşımaktadır (Erdoğan, 2007: 122).

Gazetelerin bilim iletişimine ne kadar yer verdiği ve nedenleri, hizmeti nasıl verdiği, bilim eki olması veya olmaması, bunun nedenleri, bilim haberine kimin nasıl karar verdiği, bilim iletişimi üzerinde durulan konular ve haber kaynaklarını belirlemeye yönelik olarak Erdoğan tarafından gerçekleştirilen “Türkiye’de Gazetecilik ve Bilim İletişimi, Yapısal Özellikler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri” konulu araştırmadan elde edinilen bulgulara göre, yerel gazetelerin hiçbirinde bilim iletişimiyle ilgilenen ayrı profesyonel bir kadro bulunmazken, hemen her gazete bilim iletişimine bir şekilde yer vermektedir. Bulgulara göre yerel 3 gazetenin sadece yüzde 12.2’si bilimle ilgili haberlere her gün yer vermekte, beşte biri hiç yer vermemekte ve çoğunluk ara sıra yer vermektedir. Yaygın gazetelerin yarıya yakını her gün ve üçte birine yakını da haftada birkaç kez bilim iletişimine yer ayırmaktadır. Bilim iletişimine yer verme ve vermeme nedenleri olarak çeşitli gerekçeler sunulmuştur. Bilim iletişimine yer verme nedenleri arasında; okuyucunun bilgilendirilmesi gerektiği, bilimin günlük hayatın bir parçası olması, gündemin yoğun olmaması, ilgi çekici olması sayılmaktadır. Yer vermemeye ilgili olarak verilen nedenlerin başında ekonomik koşullar, okuyucu talebinin olmaması ve yetişmiş eleman yokluğu gelmektedir. Bunun dışında gündemin yoğun olması ve ayrılacak sayfanın olmaması, kadro yetersizliği, gazetenin içeriğine uygun olmaması, haberin ilgi çekici olmaması gibi unsurlar da bilim iletişimine yer verilmemesinin nedenleri arasında yer almaktadır.

Bilim iletişimi nelerin yayınlanacağına kimin karar verdiğini belirlemeye yönelik soruya verilen yanıtlara göre, karar veren büyük çoğunlukla yazı işleri veya haber müdürü olmaktadır. Bilim iletişimiyle ilişkili habere karar verilirken; güncel olması, çarpıcı ve ilginç olması, kamu yararı taşıması, okunurluk oranı, halkın ilgisi ve gazetede ki yer durumu gibi unsurlar belirleyici olmaktadır. Konular hem yerel, hem de yaygın basında zengin çeşitlilik göstermektedir. Bilim iletişimi üzerinde en çok durulan konular teknoloji/teknik gelişmeler (yüzde 22.5) ve sağlık (yüzde 21.6) olmaktadır. Araştırmaya alınan 112 gazete örneğinin içeriğine bakıldığında, 60 gazetenin 36 tanesi (yüzde 60) bir şekilde bilim iletişimine yer vermektedir. Bazı gazetelerde tüm sayfayı kaplayan sağlık bölümü bulunmaktadır. 112 gazetenin bilim iletişimiyle ilgili içeriğinde büyük çoğunlukla (yüzde 59.3) sağlık konularının ele alındığı görülmektedir.

Bunu yüzde 10.1 ile din, yüzde 5.2 ile teknoloji ve buluşlar, yüzde 4.7 ile çevre, yüzde 4.1 ile tarih takip etmektedir. Diğer ele alınan konular bilgisayar, eğitim, bilimsel toplantı, tıp, bilgisayar, tarım, bilim, bilgi ve sosyolojiyle ilgilidir.

Yaygın basında da ele alınan konular öncelik sağlık, tıp ve teknolojik gelişmelerle ilgili içerikler olmaktadır. Yaygın basında sağlık başlığı altında en çok yer verilen bilim haberleri kanser, oburluk, diyet, şeker hastalığı, beslenme bozuklukları, psikolojik problemler ve çözümleri, cinsel problemler, kalp sağlığı ve cilt sağlığıdır. Sağlık konusunda da sunulanlar daha çok promosyon karakterini taşımaktadır. Örneğin, rahim kanserine karşı yeni bir ilaç geliştirilmiştir. İlacın yararları değil bunu üreten şirket, haberin ana teması olmaktadır. İcatlar ve keşifler konusunda okuyucunun ilgisini kolaylıkla çekecek konular işlenmektedir; ömrü uzatan molekülün bulunması, biyoteknoloji gözün icadı gibi. Bilişim ve teknoloji konusunda ise sunulan hemen her şey promosyon (gizli reklam) karakteri taşımaktadır. Örneğin bilişim fuarı kapsamında yaygın gazetelerin bilişim, teknoloji, bilgisayar haberlerinde artış görülmektedir. Ürünleri tanıtırken özelliklerinin yanısıra üretici ve web sitesi de mutlaka verilmektedir. (Erdoğan, 2007: 130-135).

2.1. Medyada Bilim ve Teknolojinin Haberleştirilme Tarzı

Kapitalist sistem içerisinde medya bir iletişim alanından çok, pazarlama alanı olarak ele alınmakta, haber medyasının önceliklerini kazanç kaygısı belirlemektedir. Günümüzde diğer kar amaçlı kurumlardan farklı bir görünüm sergilemeyen haber medyasında bir olayın haber değerini belirleyen onun gerçekte ilişkisinden çok, piyasaya yönelik işlevleri olmaktadır. Bünyesinde farklı endüstriyel üretim ve hizmet sektörlerini bulunduran holdinglere ait basın kuruluşlarının editoryal bağımsızlıkları bulunmamaktadır. Kapitalizmle birlikte biçimlenen üretim ilişkileri ortamında yalnızca insanların günlük kullanımına yönelik ürünler değil, aynı zamanda insanların duygularına ve bilincine yönelik ürünler de üretilmeye başlanmıştır. Pozitivist modern bilimsel yaklaşım ile birlikte yükselen bu anlayışı (Yanık, 2012) Frankfurt Okulu temsilcilerinden Adorno, kültür endüstrisi ortamında üretilen ve insanların tüketimine sunulan bilgilerle kitlelerin bilgi ve bilinç biçimlerinin tam örtüşmemesi olarak yorumlar. Ancak bu egemen güçlerin ya da daha doğru bir deyişle kapitalist sistemin yönetici seçkinlerinin umurunda değildir. Kitlelerin ne istediği, nelerden hoşlanacakları, neye gereksinimleri olduğundan çok, neyi daha kolay satın alacakları önem taşımaktadır. Bu bağlamda kapitalizmin ticari ilişkileri içerisinde geliştirilen pazarlama ve reklam teknikleriyle bu konuda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Üretimin kitlesel olarak yapıldığı endüstriyel ortamda tüketimin de kitlesel olarak gerçekleştirilmesi önem taşımaktadır (Adorno, 2007: 105). Bu sayede kitle iletişim araçlarında yer alan ürünlerin içeriğinin genelde benzeştiği, aynı değerleri, kültürel motifleri işledikleri görülmekte, bireyler için hızlı ve kolayca tüketilecek gündemler oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bilim haberlerinin üretim biçimleri de genel haber üretim sürecinden farklılık göstermemektedir. Medya kuruluşlarının altyapı koşulları, mali yapıları profesyonel kadroları gibi yapısal özellikler bilim haberlerinin üretim biçimi üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Bilimsel iletişim yoluyla halkı bilgilendirme, haber verme işini yapma olanaklarına sahip olan profesyonel kadro, çıkar ve güç ilişkileri nedeniyle üretim süreci üzerinde etkili olamamaktadır.

Medya haber merkezlerinde her gün kendilerine ulaşan haber konuları arasında, hangilerinin daha önemli olduğuna ilişkin bir sıralama yapılmaktadır. O gün meydana gelen pek çok olay arasından “en önemli” olanlara karar verilmektedir. Gazetede en değerli haber manşete, televizyon ve radyoda haber bülteninin ilk sırasına yerleştirilmektedir. Medya içeriklerinde yer alacak haberler seçilirken haber konularının niteliği de ayrı bir önem taşımaktadır. Yeni medyalarda ise haber konularından ziyade sunum tarzları ön plana çıkmaktadır (Yanık, 2016). Konunun zamanlılığı, ilginçliği, aniliği, geçerliliği, nerede yaşandığı, önemliliği, kaç kişiyi ilgilendirdiği, ya da sayfadaki kompozisyona uygunluğu haberi değerli kılan unsurlar olarak kabul edilmektedir (Yüksel, 2010: 214). Bir konunun medyadaki önemlilik derecesi, kamu gündemindeki önemlilik derecesini yakından etkilemektedir. Bilim ve teknoloji haberlerinin medyada yer bulmasında bilim insanları ile editörler arasında farklı ölçütlerin yer aldığı görülmektedir. Söz konusu bilginin haber değeri taşıyıp taşımadığına karar verebilmek için olayın güncel bir bilgi taşıyıp taşımadığı önem taşımaktadır. Yeni araştırmalar ve yeni buluşlarla ilgili haberler her zaman ilgi çekmektedir. Yine alışılmışın dışında, önemli bir kişi veya olayla bağlantılı konular da sıkça haber haline getirilen olgular arasında yer almaktadır. Olayın insanların duygularına seslenmesi, dramatik özellikleri de haber değeri taşıması için önem taşımaktadır. Basında biyoteknolojiye dair ilk haberlerde potansiyel problemler için uyarılar egemenken, ilerleyen yıllarda gazeteciler bu konuları bırakıp ilgilerini farklı alanlara yöneltmişlerdir. Bir zamanlar son derece tehlikeli bir iş olarak sunulan gen parçalama teknikleri, sıradan bir araç olarak ve “mucize” olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Time dergisi 1977 yılında “DNA Taşkınlığı: Hayatı Kurcalamak” başlıklı bir kapak yayınlamışken, üç yıl sonraki kapak yazısı “DNA: Yeni Mucize” başlığını taşımaktaydı. 1976’da New York Times dergisi kapak yazısına “Yeni Hayat Nesilleri mi Yoksa Ölüm Nesilleri mi?” başlığını koyarken, 1980’deki bir yazısında “Gen Kenetlenmeleri: Daha İyi İnsan Sağlığı

İçin Yarış" başlığıyla yer vermiştir (Nelkin, 1994: 60). Benzer şekilde 1963 yılında birçok gazete ve dergide östrojen yerleştirme tedavisinin faziletlerini iddia eden yazılar çıkmaya başladı; buna göre östrojen ilaçlarının kullanılması menopozun ve yaşlanmanın biyolojik etkilerini önlemekteydi. Basın östrojen teorisini öylesine göklere çıkardı ki, olağanüstü faydaları bulunduğunu, hatta bir mucize yarattığını yazdı. Tipik başlıklar şöyleydi: "Bilim Yaşlı Kadınlara Parlak Tablolar Çiziyor", "Kadınların Yaşlanması İçin Bir Sebep Yok". Kuşkusuz kadınları ebediyen genç tutacak bir hapin keşfedilmesi haber değeri taşımaktadır. Bu haberlerle ilgili problemler, söz konusu tedavinin risklerini görmezlikten gelinmesiyle ilgilidir (Nelkin, 1994: 68-69).

Bilim ve teknolojinin basındaki imajlarının genelde olumlu ama bir o kadar da kutuplaşmış olduğunu ifade eden Nelkin, bu haberlerde yeni umutların vaad edildiğini, bugünün abartılı umutlarının yarının korkuları haline geldiğini belirtmektedir: "Olağanüstü derecede popüler olan "nasıl yapmalı" türünden kitapların ve sağlık köşelerinin okuyucularına, sağlık ve bilim konusunda sonu gelmez malumatlar, bazen de yanıltıcı malumatlar verilmektedir. Pek çok okuyucu, bilimle biricik temasını, süpermarket raflarında göze çarpan tabloid gazetelerdeki makaleler yoluyla kurmaktadır. Bunların çoğu bir eğlence veya hoşça vakit geçirme türünden yazılardır. Tabloid gazetelerdeki bilim insanları "gizli laboratuvarlarında Tanrı rolünü oynarlar", "çatılarına ağrıyan başları tedavi eder", "insan yaratabilir", "bebeğin erkek olmasını garanti edebilir", "iktidarsızlığı tedavi edebilir" "uzun hayatın sırrını bulabilirler" (Nelkin, 1994: 110). Halkın belirli konularda bilgilendirilmesinde önemli bir rol üstlenen medya, konu bilim ve teknoloji haberciliği olunca çoğu kez bu işlevini yerine getirememektedir. Bilim basında bir bilgi kaynağından çok bir eğlence kaynağı, halkın araştıracağı değil tüketileceği bir konu olarak ele alınmaktadır. Nelkin'in ifade ettiği gibi, "Bilim çoğu kez normal insan anlayışının dışında sırlı bir faaliyet olarak sunuluyor. Bilimi bir elit icra ediyor, ama etkisi hepimize uzanıyor. Tek tek başarılarla, dramatik veya tartışmalı konulara eğilen gazeteciler, bilim sosyolojisi, bilimsel kurumların yapısı, araştırmanın günlük rutinleri hakkında çok az şey söylüyorlar. Süreci, ölümcül sonuçları, yanlış istikametleri değil, araştırma sonuçlarını ve başarı hikayelerini okuyoruz. Neyin keşfedildiği veya nasıl keşfedildiğinden ziyade kimin keşfettiği daha çok haber değeri taşıyor. Sonuçta, bilim basında farklı disiplinlerdeki bilim adamları veya rakip milletler arasındaki bir spor biçimine, bir yarışa dönüşüyor. Bunun örnekleriyle sıklıkla Nobel ödülleri haberlerinde karşılaşmaktadırlar. Bunlara ait haberlerde ödülle değer görülen çalışmaların özüne ilişkin veriler yer almazken, ülkelerin aldığı ödüllerin çetelesi tutulup, bilim, uluslararası bir futbol karşılaşması tarzıyla sunulmaktadır. Ödül sahipleriyle ilgili bilgiler de bilim insanı hakkındaki esrarengiz izlenimi güçlendirir niteliktedir.. Ödül sahipleriyle yapılan röportajlarda, bilim insanının çalışmalarına ilişkin değil, ev hayatına ilişkin sorular sorulup kendisinin sıradan insanlara ne kadar çok benzediği "hayret nidalarıyla" aktarılmaktadır" (Koloğlu, 1997: 25).

2.2. Magazinleşme Olgusu ve Bilim İletişimi

Medya içinde var olduğu toplumsal ve tarihsel koşullardan soyutlanamayacak nitelikte karmaşık ilişkiler yumağının merkezinde yer almaktadır. Hall'un belirttiği gibi, "Modern iletişim araçları asla toplumsal yapılar ve pratikler alanı dışında kavramsallaştırılamazlar. Günümüzde iletişim kurumları ve ilişkileri toplumsal alanı tanımlıyor ve inşa ediyor; üreten, ekonomik ilişkileri dolaylımlıyorlar, modern endüstriyel sistemler içinde maddi bir güç haline geldiler, bizatihi teknolojik alanı tanımlıyorlar, kültürel olana hükmediyorlar" (Küçük, 1999: 84). Medyada yer alan haberlerde en önde gelen ölçü "alışıl gelmişin ötesinde" tanımıyla getirilmektedir. Buna göre köpeğin insanı ısırması değil de, insanın köpeği ısırması haber yapılmaktadır. Alışıl gelmiş olanın dışında ve insan ilgisi içinde diye sunulanlar endüstriyel yapıların ideolojik ve ticari çıkarlarını gerçekleştirme yönünde bilinç yönetimi işi görmektedir. Magazinleşme olgusu, bilgilendirirken eğlenmeyi, iyi zaman geçirtmeyi amaçlayarak, bireyleri bir süreliğine de olsa günlük yaşamın sorunlarından uzaklaştırmaktadır. Medyadaki öncelik magazinleşme olgusuyla birlikte, haber ve bilgiden eğlenceye doğru kayarken, bunun sonucunda da haber bültenlerinde popüler ve magazin öğeleri ön plana çıkmaya başlamıştır. Günümüzdeki habercilik anlayışında bir değişim gözlemlendiğini, bir zamanlar "gerçeğin yansıması, kamunun gözü kulağı, hatta yasama, yürütme ve yargıdan sonraki dördüncü güç" olarak tanımlanan haber ve haber medyasının, birtakım ticari kaygılarla, rayting kapma yarışı yüzünden ciddi eleştirilere hedef olduğunu görmekteyiz. Artık öyle bir noktaya gelinmiştir ki, kamu yararı değil, kamuya verilen zarar değişik platformlarda tartışılmaktadır. Son yıllarda özellikle televizyon haberciliğinin gelişimi ile birlikte en önemli haberlerin bile bir eğlence ambalajı içerisinde sunulduğunu, bunun sonucunda da popüler ve önemsiz bilgilerin gazete sayfalarında ve görsel medyada sıkça yer aldığına tanık olmaktayız. Bu da medyanın esas amacının haber vermek mi, yoksa eğlendirmek mi olduğu tartışmalarını gündeme getirmektedir.

Magazin medyasının bu yeni dönemde egemen bir görünüm sergilemesinin ardında yatan nedenlerden biri, medyanın oluşumunu belirleyen ekonomi politik yapı; diğeri ise arz-talep ilişkisi ekseninde tartışmalara neden olan magazin ile izleyiciler arasındaki etkileşimdir (Dağtaş, 2006: 15). Medya mülkiyet yapısının küresel kapitalizme eklenmesi, medyada magazin öneme kazanmasına neden olmuştur. Kitle iletişim araçları, piyasa ekonomisinin genel işleyiş mantığından ayrılmadıklarından arz-talep ilişkisi ekseninde hareket etmeyi tercih etmektedir. Pazar ekonomisi mekanizmaları çerçevesinde,

herhangi bir yayının kitlelere sunumu planlanırken beraberinde onun izleyici kitlesi de düşünülmemekte ve buna göre hazırlanmaktadır. Bir başka deyişle önce arz yaratılmakta, sonra da yaratılan arzın karşılanmasına gidilmektedir. Özellikle ticari televizyon kanalları karşısında varlığını sürdürmek zorunda olan yazılı basında da magazinleşme eğilimi giderek artmaktadır. Artık haberler ilginçlik, yenilik ve sansasyonel olma kriterleri ile değerlendirilmekte, ciddi haberler dahi en renkli ve çarpıcı unsurlarla işlenmektedir. Medyadaki haber verme ve bilgilendirme işlevleri giderek yerini eğlendirme işlevinin önceliğine bırakmakta, bunun temelinde de medya kuruluşlarının tiraj ve reytinglerini arttırma kaygısı yatmaktadır.

Günümüzde birçok basın organı televizyona özgü nitelikleri benimsemiş durumdadır; birinci sayfanın televizyon ekranı gibi tasarlanması, yazıların giderek kısalması, heyecan uyandırıcı manşetlerin aşırı biçimde kullanılması sıkça başvurulan yöntemler haline gelmiştir. Oluşan yeni konjektürde haber metinlerinde kolay anlaşılabilirlik sürat ve eğlendiricilik öğeleri ön plana çıkmış durumdadır. Bu durum bilim ve teknoloji ile ilgili hazırlanan haberlerin içeriğinde de etkisini göstermektedir. Günümüz medyasında bilimle ilgili sunumlar genellikle en sansasyonel, ilgi çekici, etkileyici, kolay ulaşılabilir tarifleri ve kullanımları ile işlenmektedir. Cilt sağlığı, diyet, yaşlanma etkilerine karşı önerilen yöntemler, abartılı bir şekilde gerçeklerden uzak olarak sunulmakta, kanser gibi tedavisi güç ve uzun süreli tedavi gerektiren hastalıklar için sunulan önerilerle her yönüme umutla sarılan hastalara umut dağıtılmaktadır. Böyle haberlerin en büyük sakıncaları çok aciz durumdaki hasta ve yakınları için söz konusu olmaktadır. Boş umutlara kapılmalar, tedaviyi bırakıp farklı alanlara yönelmeler, genellikle sonu hüsrarla biten maceralar bu tür haberlerden kaynaklanmaktadır.

3. Toplumsal Sorumluluk Kuramı Bağlamında Bilim İletişimi

Sanayi devrimi ve kapitalizmin Batı'yı tümüyle etkilediği 18 ve 19. yüzyılların liberal basın görüşüne karşılık, 20. yüzyılda, özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya konan Sosyal Sorumluluk Teorisine göre, basın topluma karşı bazı görevleri yerine getirmekle yükümlüdür. Sosyal sorumluluk teorisinin temeli, 1942 yılında basın özgürlüğü üzerinde çalışan Hutchins Komisyonu'nun 1947 yılında yayınlanan raporunda ve ilk kez 1956 yılında yayınlanan Basının Dört Teorisi adlı kitapta Theodore Peterson tarafından ortaya konulan fikir ve görüşlere dayanmaktadır. Dönemin teknolojik ve iktisadi gelişmelerinin yanı sıra, liberal medya düzeninin serbest düşünce pazarını oluşturmada ve toplumun beklentilerine yanıt vermede yetersiz kalması bu kuramın gelişmesinde rol oynamıştır. Kitle iletişim araçlarının toplumun değil, sahiplerinin ve reklam verenlerin çıkarlarına hizmet etmesi, bireylerin özel hayatlarına müdahale etmeye başlaması gibi eleştiriler neticesinde Amerikan toplumunda basının işlevlerinin sorgulanmaya başlandığını görüyoruz. Bu bağlamda Henry Luce adlı gazete patronunun Chicago Üniversitesi Rektörü Robert Hutchins'e Amerikan Basınına incelemesi için iki yüzbin dolar hibe etmesinin ardından Hutchins bir komisyon kurarak, medya ahlakı, sorumluluğu ve iletişim siyasetiyle ilgili "Hür ve Sorumlu Bir Basın" adlı bir rapor yayınlamıştır. Tarihe Hutchins Komisyonu olarak geçen bu komisyon, basın özgürlüğüne yönelik tehditleri ve liberal kuramın aksaklıklarını sorgulamış ve raporda basının önemsiz ve sansasyonel konulara gereğinden fazla yer verdiğini, günlük olay ve olguların anlamlı bir çerçevede doğru bir şekilde aktarılmadığını vurgulamıştır. Komisyona göre, basın toplumsal ihtiyaçlara uygun olarak kendine çeki düzen vermezse, basının sorumlu hareket etmesini sağlamak için hükümetin doğrudan müdahalesi kaçınılmaz olacaktır. Rapora yönelik birtakım tepkiler gelse de, Amerikan basını sosyal sorumluluk teorisini benimsemiş ve sosyal sorumluluk terimi medya literatürüne girerek, basın alanında etik ve felsefi tartışmalarda egemen bir konu olarak yer edinmiştir (Işık, 2002: 28-29).

Sosyal sorumluluk teorisine göre, basın kamu yararını gözetmek ve buna göre yayınlarını sürdürmek durumundadır. Buna göre medya, kamu yararı gözetken müdahaleler olabileceğini kabul etmelidir. Basın, bilgi ve haber aktarımında gerçeklik, doğruluk, nesnellik ve dengelilik ilkelerini göz ardı etmemeli ve bunları sağlayacak mesleki standartları geliştirmelidir (Mora, 2008: 9-10). Bu kurama göre gazetecilik etkinliği yalnızca kar ya da kişisel çıkar amaçlı olarak sürdürülmemelidir. Basında, yalnızca haberi vermek yeterli değildir. Bu haberi verirken onun toplumsal boyutta taşıdığı anlam göz önüne alınmalı, gazeteci haber yaptığı olayın perde arkasını da araştırmalı, edindiği bilgileri başka bir kaynaktan da doğrulatmalıdır. Basın aynı zamanda toplumda yer alan farklı düşünce ve görüşleri yansıtan bir araç olmalıdır. Söz konusu kuram ile nesnel gerçeklik açısından, gazete ve gazetecilik anlayışına yeni bir boyut getirilmiştir. Çünkü daha önceleri gazeteciden beklenen yalnızca olayın okuyucuya aktarımıyken, şimdi olayların ardındaki gerçeklerin de araştırılması, yani gazetecinin daha etkin bir görev anlayışı üstlenmesi kendisinden beklenmektedir. Burada denilebilir ki, toplumsal sorumluluk kuramı, basında etik ilkelerin göz önünde bulundurulması koşuluna bağlı kalınarak toplumun belli noktalara dikkatinin çekilmesi, kamu çıkarı söz konusu olan durumlarda, kamuoyu yaratılması bakımından yararlı sonuçları ortaya koyacak uygulamalara dayanak oluşturan ahlaki ve felsefi anlayışın temelini oluşturmaktadır (Özgen: 2006:140). Bu kurama göre gazeteciler toplum adına birtakım ayrıcalıkları ve yetkileri kullanıyorlarsa, bunun mesleki etik

boyutu da göz önüne alınmalıdır. Gazeteci, toplumun zararına olabilecek durumlarda kamuoyunu bilgilendirme ve uyarma görevini de yerine getirmelidir.

Özel sektör temeline dayanan kapitalist sistem içerisinde yer alan kitle iletişim araçları parasal gücü elinde bulunduran sermayenin elindedir. Bu araçların sistem içerisinde para kazanma, ayakta kalma kaygıları mevcuttur. Nasıl herhangi bir fabrika ya da işyeri ekonomik olarak kazanç elde etmeyi amaçlıyorsa, kitle iletişim araçlarının da kar elde etme çabasında yanlış olan bir şey yoktur. Ama burada dikkat edilmesi gereken, kitle iletişim araçlarının, herhangi bir fabrika ya da işyerinden farklı olduğu gerçeğidir. Çünkü kitle iletişim araçları ürettikleri bilgi, dağıttıkları enformasyon ile toplumu yönlendirme gücüne sahiptir. Buna göre medya serbest piyasada kendi varlığını sürdürmek amacıyla kazanç sağlamaya dönük faaliyetler yapabilir, ancak bunları kamusal sorumluluğunu göz ardı etmeksizin yapmak zorundadır. Ne denli kazançlı olursa olsun, medya kamu yararıyla çelişen faaliyetlere girişmemelidir. Toplumsal sorumluluk ilkesi olarak adlandırılan bu ilkeye özel sektörün tam rekabet ortamında faaliyet gösteren kitle iletişim kurumlarının beklenen ölçüde uymadıkları dikkat çekmektedir (Güngör, 2011: 121). Bu nedenledir ki, kitle iletişim kurumlarının yalnızca serbest rekabet ve ticari kazanç ilkeleri üzerinde odaklanması ciddi sorunlara yol açabilmektedir ki, bunun örneklerini çok sık görmekteyiz. Kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki tartışmasız gücü, medya profesyonellerini sorumluluk altında bırakmakta, yaptıkları her haberde, tercih ettikleri her medya içeriğinde yaptıkları işin toplumsal etkilerini düşünmek, mesleki sorumluluklarını yerine getirmek durumunda kalmaktadırlar. İnsanlar üzerinde bu kadar etkili olan kitle iletişim araçlarının bilgilendirme görevlerini yerine getirirken, bireyleri her türlü manipülasyondan uzak bir biçimde, doğru bir şekilde bilgilendirmeleri gerekmektedir. Kitle iletişim kurumları topluma karşı olan sorumluluklarını asla göz ardı etmemelidir.

Medya iletişim çağının tartışmasız en önemli silahı konumunda yer almaktadır. Bu nedenle her silah gibi kimlerin elinde olduğu ve nasıl kullanıldığı büyük önem taşımaktadır. Medyanın toplumsal sorumluluğu özellikle sağlık konusundaki içeriklerin düzenlenmesinde daha da özenli davranılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu alanda bilinçsizce hazırlanacak haberler, toplum sağlığı üzerinde olumsuz etkiler doğurabilmektedir. Bu nedenle sağlık alanındaki gelişmeleri topluma ileterek halkın eğitiminde önemli rol oynayan medya kuruluşları, kamuoyunu bilinçlendirmek adına titiz davranmalıdır. Sağlık alanındaki her gelişmeyi, yeniliği, aktüel olayları ve sonuçları kesinlik kazanmış bilimsel çalışmaları topluma ileterek halkın sağlık eğitiminde önemli rol oynayan basının en önemli görevi aktüel ve bilimsel gelişmeleri ileterek, toplumda sağlık bilinci uyandırmak ve böylelikle sağlığın korunması ve geliştirilmesine katkıda bulunmaktır. Ancak günümüzde sağlık sektörünün ticari boyutlarıyla da yaşamımızın içinde yer alması, medya sahiplerinin ticari ilişkileri nedeniyle bu alanda yer alması birtakım olumsuzlukları beraberinde getirmektedir. Bu tür haberlerde kamu yararının ötesinde bir grup veya kesime çıkar sağlanması söz konusu olabilmektedir. Süttaş'ın vurguladığı gibi, *"Tıpta eksik bilgi verirsek yaptığımız işin bedeli bir insanın yaşamı ve sağlıksızlığı olabilmektedir. Bunu eğer medya aracılığıyla yaparsak, medyanın etkisi daha büyük olduğu için bu sağlıksızlık daha da çoğalır ve yaygınlaşır. En önemlisi de güvensiz bir ortam doğar. Haberci yetersiz bilginin sorumluluğunu haber kaynağının üzerine yıkamaz. "Bana eksik bilgi verdi, o nedenle haberim eksik, dolayısıyla da yanlış oldu" diyemez. Onun görevi alamadığı bilgiyi başka kaynaklara ulaşarak tamamlamaktır. Medyada eğer sağlık ve tıp alanıyla ilgili bir haber ya da yazı yayınlanıyorsa bu konu çok daha büyük önem taşıyacaktır. Nasıl cerrahın bıçağı hastanın bedenine değdiğinde önce cerrahın canı acırsa, gazetecinin yazdığı da önce kendisini etkileyecek şekilde olmalıdır"* (Süttaş: 2007:104-105). Ülkemizde sağlık altyapısı yeterli olmadığından toplumun temel sağlık eğitimi de yetersizdir. Toplumun bu alandaki gereksinimi ister istemez medya aracılığıyla giderilmektedir. Bu tür yayınları yapan gazetecilerin büyük çoğunluğu da ne yazık ki sağlık alanına ilişkin temel bilgiler bakımından eksiktirler. Çoğu kere ne yazık ki konuları yanlış noktalarından ele almakta, doğru bilgi kaynaklarına ulaşmakta zorlanmakta, aldıkları bilgileri doğru anlayıp yorumlayarak, toplumun anlayacağı bir biçime sokamamaktadırlar.

Sağlık ve tıpla ilgili her haber birçok insanı, onların yaşamını ve sağlığını "yazan bunu istemese de" etkileyecektir. Bu tür haberlerin en sık sonucu insanlar için yaşamsal anlamda umut ya da umutsuzluğa yol açmasıdır. "Baş ağrısı için aspirin aldı ve öldü" diyen bir haberi yazmadan önce enine boyuna değerlendirme zorunluluğu vardır. Örneğin yüksek tansiyonu nedeniyle başı ağrıyan bir insanın, aynı zamanda daralmış beyin ve kalp damarlarından kan daha kolay aksın diye, aspirin kullanıyorsa bu haberden dolayı bu tedaviyi bırakma riski ve belki de yaşamını kaybedebileceği göz önüne alınmalıdır. Herhangi bir yöntem ya da uygulamanın yararlarından söz ederken de aynı yaklaşım söz konusu olmalıdır. Sağlık ve tıpla ilgili bir haberin doğruluğu kadar zamanlaması da önemlidir. Henüz erken araştırma evresinde olan bir buluşun çözümmüş gibi sunulması bir anlamda "umut tacirliği" yapılması, bundan yararlanacak insanların gerçeği tam öğrenince durumlarının olumsuz etkilenmesine yol açabilecektir. Boş umutlara kapılmalar, tedaviyi bırakıp farklı alanlara yönelmeler, genellikle sonu hüsrana biten maceralar bu tür haberlerden kaynaklanmaktadır. Unutulmamalıdır ki, sağlık ve tıp haberi olumlu etkileri kadar,

olumsuz etkileri de olan bir haber türüdür. Başka bir deyişle, iki tarafı keskin bıçak gibidir. Sağlık ve tıp alanı sürekli gelişmekte ve bazı yenilikler yaşanmaktadır. Bu alandaki bilimsel ve teknolojik gelişmeler sürekli olarak yeni buluşlara neden olmakta, bunlar uzun çalışmalarından sonra geliştirilerek doğrudan insanların yararlanmalarına sunulmakta ve bu yolla sağlığın geliştirilmesi, hastalıkların çözümlenmesi açısından yeni olanaklar yaratılmaktadır. Bu anlamda sağlık ve tıpla ilgili yeniliklerin kamuoyuna duyurulduğu haber ve yazılar medyada sıkça yer almaktadır. Bu tür bir bilginin topluma ulaştırılmasında her zaman "kamu yararı" temel alınmalıdır (Sütlaş, 2007: 37-38).

4. Medyadaki Bilim Haberlerini Doğru Okumak

Bireyler medya içeriklerini amaçlarına ve gereksinimlerine uygun olarak akılcı bir biçimde seçmektedir. Bu seçim ve anlamlandırmalar, onların içinde yer aldığı sosyal ilişkileri ve özellikle de kültürel ortamları tarafından büyük ölçüde etkilenmektedir. Medya profesyonellerinin bilim ve teknoloji alanlarındaki gelişmelere ilişkin bilgilerinin yok denecek kadar az olması yanında, haberlerin çoğunlukla magazinelle ifadelerle kurgulanması, haberlerde kaynak gösterilmemesi nitelikli bilim haberciliğinin önüne geçmektedir. Örneğin ciddi bir hastalık hakkında yanlış enformasyon verilmesi hastalar için dramatik sonuçlara yol açabilmektedir. Bilimsel içerikli yazıların günlük gazete okurunun ortalama seviyesinin üstünde tutulması ve sonuçta yazıların birçok bilimsel ve teknik terimleri içermesi nedeniyle anlaşılabilirliği, bilim haberciliğinde sıklıkla karşılaşılmaktadır. Bu alanda yayınlanacak haberlerin geniş halk kitlelerine hitap etmesi, bilimsel bir değer taşıması, öğretici olması gerekmektedir. Ancak uygulamada baktığımızda muhabirlerin alan hakkındaki bilgisizliği, bilimsel terimlerdeki çevirme güçlükleri, konunun çok yeni olması nedeniyle yeterli bilgi toplanamaması gibi nedenler bilimsel haberlerde kalite sorununu karşımıza çıkarmaktadır.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda iletişim teknolojilerindeki gelişmeler neticesinde; yeni medya, internet, sosyal medya, sosyal ağlar gibi pek çok kavram medya literatüründe tartışılmaya başlanmıştır. Bu yeni oluşumlar medya sektöründe olduğu kadar, sosyal, kültürel ve ekonomik alanda da birçok değişimi beraberinde getirmiştir. Bu yeni ortamda büyük miktarlarda enformasyon, düşük bir maliyetle elektronik ortamda hızlı bir şekilde yayımlanabilmektedir. Artık isteyen herkes küresel ölçekte web sayfalarında istediği her şeyi yayımlayabilmekte, bu da buralarda yer alan bilgilerin güvenilir ve doğruluğu konusunda kuşkulara yol açmaktadır. Elektronik ortamda yer alan bilgiler arasında yanlış enformasyon ile de sıkça karşılaşmakta, bu bilgilerin hangilerinin doğru, hangilerinin yanıltıcı olduğu konusunda karar vermek giderek zorlaşmaktadır. Elektronik ortamın sağladığı en önemli olanak farklı kesimlerin bilgilerine çok hızlı bir şekilde ulaşabilmeye olanak sağlamasıdır. Dolayısıyla elektronik ortamdaki bilgilerin başka yerlerden de doğrulamak mümkün hale gelmiştir. Müftüoğlu'nun belirttiği gibi, "İnternet müthiş bir bilgi otoyolu olarak hayatımızın tam ortasından geçiyor ve tıka basa bilgi yüklü. Bu bilgi yoğunluğu içinde okuyucu hangi bilgilerin doğru olduğundan kuşku duymaya, daha da kötüsü yanlış şeyler yapmaya başlıyor. Bilgi kirlenmesi, yanlış bilgilendirilme tehlikelerini de beraberinde getiriyor" (<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/4122840.asp?yazarid=95>). Her gün giderek büyüyen ve derinleşen elektronik ortam, medya sektöründe de köklü değişimleri beraberinde getirmiş, artık yerinden kıpırdamadan, masa başında haber yazmak olanaklı hale gelmiştir. Ancak bu ortamda yer alan bilgilerin hangilerinin doğru, hangilerinin gerçektışı olduğunu belirlemek kolay değildir. Özellikle sağlık haberciliğinde bu durum daha da önem taşımaktadır. Konu yaşamsal olması nedeniyle, burada yer alan bilgilerin doğruluk payının çok yüksek olma zorunluluğu vardır. Günümüzde hastalar hastalıkları hakkında internet ortamında ön araştırma yaparak hekimlere gidebilmekte ve sorunlarına yönelik çözümleri bilerek takip etmekte, hatta hastalıklarına teşhis koyabilmektedir.

İnternet gazeteciliğinin gelişmesi bilim ve teknoloji haberlerindeki artışı desteklemektedir. Ancak teknolojinin gelişmesiyle birlikte haber sayısında bir artış olmakla birlikte, haberlerin niteliğinde bir düşüş gözlenmektedir. Günümüzde çok büyük miktarlarda enformasyon, düşük bir maliyetle elektronik ortamda yayımlanabilmektedir. İsteyen herkes web sayfalarında çeşitli malzemeler yayımlayabildiğinden, bilimsel enformasyona ulaşmak için web sayfalarını araştıran bir kişinin, güvenilir ve doğru enformasyona ulaşması oldukça zordur.

4.1. Bilim Okuryazarlığı

İçinde bulunduğumuz yüzyıl bilim ve teknolojinin hızla geliştiği bir dönemdir. Her geçen gün yeni bilgiye ulaşmakta ve yeni buluşlar gerçekleşmektedir. Böyle bir ortamda çağın gerisinde kalmamak, yeni bilgileri takip edebilmek, ancak bilimsel okuryazar olmakla mümkündür. Nitelikli bir toplumun oluşması ve ülkemizin çağdaş medeniyetler seviyesine yükselmesi bilimsel okuryazar bireyler yetiştirilmesine bağlıdır. Eskiden ülkelerin gelişmişlik düzeyleri belirlenirken temel okuryazarlık oranlarına bakılırken, günümüzde ülkelerin gelişmişlik düzeylerini belirlemek için bilimsel okuryazarlık oranlarına bakılmaktadır. Bu nedenle eğitime büyük görevler düşmektedir. Şahin'in de ifade ettiği gibi, insanlar yaşadıkları topluma belli bir dereceye kadar yabancılaşmak istemiyor ve değişim yüzünden şaşkına dönüp moral çöküntüsüne girmekten çekiniyorsa, bilimsel okuryazarlık tüm dünyada kabul edilen bir gereklilik olmalıdır (Şahin ve Say,

2010: 224). Bilimsel okuryazarlık, bireyin bilim ve teknoloji anlayışını gerektiren durumlarda sorumluluk gösteren kararlar vermesi ve bilişsel harekete geçebilmek için gerekli bilgi ve beceriye sahip olması olarak tanımlanmaktadır (Laugksch, 2000: 71-94). Bilimsel okuryazarlık, ezberlemeden çok bilimsel ilkeleri ve gerçeklerin düzenli anlaşılmasıdır. Amerikan Bilim İlerleme Birliği bilimsel okuryazar kişiyi, “Bilimin ilkelerini anlayan, doğal dünyaya aşina olan, bireysel ve sosyal amaçlar için bilimsel bilgiyi ve yöntemi kullanan kişi” olarak tanımlamaktadır (AAAS, 1989). Bu tanıma göre, bilimsel okuryazarlık sadece bilimsel bilgi ve bilimsel fikirlerin anlaşılmasını içermekten öte, bu bilgilerin uygulanması sürecini de kapsamalıdır. Bireyler bilimsel metinlere eleştirel bir gözle bakabilmeli ve söz konusu içerikleri doğru yorumlayabilmelidir. Bilimin hızla ilerlediği yüzyılda bilimsel okuryazar olma zorunlu hale gelmiştir. Toplumdaki bireylerin gelişen teknolojiye ayak uydurabilmesi, değişen bilgileri takip edebilmesi, toplumdaki tartışmalara mantıklı bir şekilde katılabilmesi için bilim okuryazarı olması gereklidir. Okuryazarlık nasıl en azından ihtiyaçlarımızı karşılayabilecek düzeyde okuma yazma bilmek şeklinde tanımlanabilirse, bilim okuryazarlığı da bir vatandaş olarak en azından ihtiyaçlarımızı karşılayacak derecede bilim ve teknolojiye hakim olmak şeklinde tanımlanmaktadır (Akoğlu, 2010: 2). Örneğin günlük yaşantımızda nasıl yolculuk edeceğimiz, sağlığımız için gerekli önlemleri nasıl alacağımız gibi en basit kararları verirken bile bilimsel gündemi takip etmek zorundayız.

Bilim ve teknolojinin toplumda doğru algılanmasında bilimde okuryazar olabilmeyenin rolü çok büyüktür. Özellikle insan hayatını yakından ilgilendiren sağlık haberciliğinde bu konu daha da önem kazanmaktadır. Örneğin cep telefonları ve baz istasyonları tartışmalarında sıkça gündeme gelen elektromanyetik kirlilik olgusu bilimsel çalışmalarda sonuçların yorumlanması ve açıklanmasında ne kadar duyarlı olunması gerektiğini gözler önüne sermektedir. Bilimsel gelişmeler konusundaki düşük okuryazarlık düzeyi, araştırma sonuçlarını, fikirlerini, halka iletme isteyen bilim insanları için de önemli bir engel oluşturmaktadır. Benzeri durum kamu politikalarının oluşturulması konusunda da gündeme gelmektedir. Örneğin enfeksiyonların tedavisi konusundaki en temel gerçekler bile yanlış anlaşılıyorsa, biyolojik savaş tehdidi ve buna karşı korunma yöntemleri hakkında bilinçli bir tartışma yapılması mümkün olmamaktadır. Son yıllarda medyada sağlık, beslenme ve hastalık haberlerinde tam bir patlama yaşanmaktadır. Ortalama yaşam beklentilerinin artması ve hayatta kalma süresinin uzaması sağlık haberlerine gösterilen ilginin başlıca nedenleri arasında belirtilmektedir. Bu gelişme beraberinde bilgi kirlenmesini de getirmektedir. Sağlıklı ve uzun yaşamaya odaklanmış insanlar kendilerine sunulan bilgi bolluğu içinde şaşkın bir durumda kalmaktadır. Bu haberlerden hangisinin doğru olduğunu bilme şansının çok az olması yanında, bir zaman çok sağlıklı denilen bir beslenme tarzının bir süre sonra çok zararlı ilan, mucize bir ilacın bir zaman sonra ortaya çıkan ölümcül yan etkileri olduğu bilgileri ile karşılaşarak daha da kafası karışmaktadır. Sağlık haberlerinin bilgi-tecrübe süzgecinden geçirilmeden kullanılması, çoğu zaman tehlikeli sonuçlara yol açabilmektedir. Medyada sağlık konusunda görülen artış, bir yandan olumlu karşılanırken birtakım eleştirileri de beraberinde getirmektedir. Bu haberler ile çok önemli konularda kamuoyunu aydınlatmak mümkün olduğu gibi, verilen eksik ya da hatalı bilgiler ile telafisi mümkün olmayan sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Özellikle şu hastalıktan korunmak için şunu yemelisiniz, şu ürünle şöyle sağlıklı olursunuz gibi sağlık konusunun değişik şekillerde ele alındığı reklamlarda topluma doğru bilgilendirme yapmak mümkün olmamaktadır. Burada çoğunlukla bilinen bir konunun yeni bir yöntem gibi anlatıldığı ya da henüz araştırma aşamasında olan bir olayın mucizevi sonuçlarından söz edildiği görülmektedir.

Sağlık haberleri, çok sayıda insan için umut ya da umutsuzluğa yol açabilmektedir. Sağlık ve Eğitim Muhabirleri Derneği'nin (ESAM) etik kurallarında da ifade edildiği üzere, toplumda sahte umuda yol açabilecek haberler yapılmamalıdır. “Kansere yeni çare” diyen bir haberi yazmadan önce konu iyice araştırılmalı, sonucu bilimsel olarak kesinleşmişse haber yapılmalıdır. Haberin okuyucudaki etkileri göz ardı edilmemelidir. Bu aşamada haber kaynağının açık şekilde belirtilmesi önem taşımaktadır. Haberde kaynağın belirtilmesi, onun doğruluğu ve güvenilirliğini denetleme olanağı sağlaması açısından önem taşımaktadır. Sağlık gibi insan hayatını temel alan bir konuda, medyanın gücünü kamu yararını gözeterek kullanması daha da önem kazanmaktadır. Kitle iletişim araçlarının haberlerini birtakım referanslara bağlı olarak hazırlaması, bilimsel temellere oturtması gerekmektedir. Haberin belli bir bilimsel temeli olmadığı sürece, ümitsiz beklentilerin, mucize ilaç haberlerinin önüne geçilememektedir. Bilim dışı aldatıcı tanı ve tedavi olgularının genellikle astım, kanser, AIDS, romatizmal hastalıklar, diyabet gibi kronik hastalıklarla ilgili oldukları görülmektedir. İnsanların bu tür hastalıklar için para harcamaktan çekinmemeleri ve tıp uygulamaları hakkındaki bilgisizlik ve yanlış inanışlar, hekimlerin bu tür uygulamalarda insanları aldatarak para kazanmaya çalışmalarına neden olmaktadır. Bir zamanlar gündeme gelen zakkumun kansere iyi geldiği yolundaki haberler, ülkede binlerce kanser hastası için yaşama umudu olmuş, birçok hasta klasik tedavi yöntemlerini bırakmıştır. Hatta zakkum bitkisini kaynatarak suyunu içen ve yaşamını kaybeden hastalar da olmuştur.

Yaşam tarzımız, iş hayatımız, aile hayatımız, kısaca toplumsal hayatımızın hemen her alanı, bilimin ve teknolojinin olumlu veya olumsuz etkisiyle yeniden biçimlenmektedir. Bilim gazetecilerine toplumların her zamankinden daha çok gereksinimi vardır. Çünkü bilim, karmaşıklaşan, sokaktaki insan tarafından anlaşılması mümkün olmayan yapısı nedeniyle toplumla büyük bir kopukluk yaşamaktadır. Bu açıdan bakıldığında bilim gazetecisi, bilim dünyası ile kamuoyu arasında köprü görevini yerine getirmektedir. Hatta bilimin çeşitli disiplinleri arasında haberleşmeye ve bilgi alışverişinin gerçekleşmesine de katkıda bulunmaktadır. Bilimin dilini günlük konuşma diline çevirmekte, karmaşık konuları sadeleştirmektedir. Toplumu doğru bilgilendirerek, halkın bilim ve teknoloji dünyasında olan bitenler üzerine bilgi sahibi olmasına ve bu alanda da söz sahibi olma hakkını çeşitli araç ve yöntemlerle kullanmasına yardımcı olmak da, bilim gazetecisinin etkinliklerinin bir ürünüdür. Bilim gazeteciliğinin diğer önemli başka bir yararı ise, bilimsel olay ve haberlerin çarpıtılmasını önlemek ve doğru bir şekilde topluma aktarılmasını sağlamaktır. Bütün bunların sonucu olarak da, bilim gazeteciliğinin; toplumun bilimsel düşünmesine, eleştirel aklın, düşüncenin egemen olmasına katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz (Bursalı, 1997: 22).

Sonuç

Bireylerin gündelik hayatı anlamlandırmasında önemli bir işlevi olan haber, günümüzde gelişen iletişim teknolojileri ile birlikte değişikliğe uğramış, haber değerleri de bu paradigma değişikliğinden etkilenmiştir. Bilim haberleri de doğal olarak bu gelişmeden etkilenmiştir. Basın çağımızda bir bilimsel bilgi kaynağı olmaktan öte, aynı zamanda hüküm verme rolü oynamaktadır. Kitle iletişim araçları yaptıkları seçimlerle okuyucuların bilim ve teknolojiyi belli bir tarzda düşünmelerini sağlamaktadır. Halka aktarılan bilim ve teknoloji imajları gazetecilik mesleğinin özelliklerini de yansıtmaktadır. Bilim iletişimi alanında son yıllarda belirgin değişimler gözlenmektedir. Bunlardan ilki, bilimin medyada giderek daha fazla yer bulması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bilim dergilerinin ve televizyon programlarının sayısında büyük artış olmuş, bilim ve teknolojiyle ilgili haberler ön sayfalara taşınmıştır. Bilim haberleri artık yalnızca bilim insanlarının bakış açılarını yansıtmamakta, toplumun yargı ve görüşlerine de yer vermektedir (Akoğlu, 2010: 16). Bilimsel araştırma sonuçlarının ve bilimsel gelişmelerin bilim camiasına ve topluma sunulmasında kullanılan en önemli araç bilim haberleridir. Ülkemizde bilimsel gelişmeleri izleyebilecek ve bu gelişmeleri habere dönüştürerek medyanın çeşitli araçlarıyla sunulmasını sağlayacak bilim habercilerine ihtiyaç vardır. Halk medyada sunulan bilimsel içeriğe yeterince güvenmemektedir. Medya kuruluşlarının bilim haberciliği konusunda yetkin personele sahip olmayışı bu düşüncüyü pekiştirmektedir. Bu güveni kazanmak için medya kuruluşlarının donanımlı bilim habercileri istihdam etmeleri özendirilmelidir. Bunlar yapıldığı takdirde bilimsel içerikli yazılara ve haberlere medyada daha fazla yer ayrılacaktır (Akoğlu, 2010: 47). Bilim ve gazetecilik arasındaki ilişkinin gelişmesi konusunda bu alanda çalışacak kişilerin eğitim alması tartışmasız bir gerçektir. Aynı şekilde bilim insanlarının da araştırmalarını teknik altyapı yönünden yeterli bilgi birikimi olmayan kesimlere anlatma becerilerini mutlaka geliştirmeleri gerekmektedir.

Çağımızdaki bilimsel ve teknolojik ilerlemeler ve bunların sonuçları toplumu yakından etkilemektedir. Bilimsel ve teknik ilerlemelerin geniş halk kitlelerine ulaştırılmasında basına büyük bir rol düşmektedir. Bilim gazeteciliğinin önemli bir işlevi, bilimsel olay ve haberlerin çarpıtmadan, doğru bir şekilde topluma aktarılmasını sağlamaktır. Bilim gazeteciliği, toplumun bilimsel düşünmesine, eleştirel aklın, düşüncenin egemen olmasına katkıda bulunmalıdır. Ülkemizde sağlık altyapısı yeterli olmadığından toplumun temel sağlık eğitimi de yetersizdir. Toplumun bu alandaki gereksinimi ister istemez medya aracılığıyla giderilmektedir. Bilime duyulan popüler ilgi çoğu kez sağlığa ilişkin konularda ağırlığını hissettirmektedir. İnsanlar çoğu zaman basını, sağlıklarını nasıl koruyacaklarını öğrenmek için kullanmaktadırlar. Ancak bu alanda yapılan haberlerde büyük eksiklikler karşımıza çıkmaktadır. Bir haberci yazdığı haberin en uzak sonuçlarının neler olabileceğini doğru şekilde tahmin edebilmelidir. Bu noktada habercinin kendisini okur yerine koyarak, yazdığı yazıdan etkilenebilecek bir durumda olduğunu düşünerek yazısını kaleme alması gerekmektedir. Sağlık ve tıpla ilgili her haber birçok insanı, onların yaşamını ve sağlığını, "yazan bunu istemese de" etkileyecektir. Bu tür haberlerin en sık karşılaşılan sonucu, bireyler için yaşamsal anlamda umut ya da umutsuzluğa yol açmasıdır. Bu bağlamda bilim haberciliği konusunda bazı öneriler sunabiliriz. Öncelikle, günümüzde ülkelerin bilimsel ve teknolojik alanlardaki gelişmelerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri için bilim ve teknoloji politikalarını halka benimsetmeleri, bu konuda onların desteğini almaları bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu nedenle bilim gazeteciliği konusu son zamanlarda giderek önem kazanmıştır. Bu alanda medya profesyonellerinden, bilim insanlarına kadar konuyla ilgili tüm taraflara önemli sorumluluklar düşmektedir. Çünkü bilimsel ve teknolojik alanlardaki ilerlemeler, yaşamımızın her alanını yakından etkilemekte, bu alandaki haberler ile halka belirli inançlar ulaştırılarak, onları anlamlandırmaları sağlanmaktadır. Yanlış bilim haberciliğinin önüne geçmek adına, bu alanda hazırlanan haberlerin doğru, güvenilir bilgilere dayanması zorunluluk taşımaktadır. Bilim gazeteciliğinin en önemli hedeflerinden biri halkı bilime yakınlaştırmanın yanı sıra, yanlış bilim haberciliğinin önüne geçmektedir. Bu nedenle bu alandaki haberlerin alanında uzman kişiler tarafından

hazırlanması büyük önem taşımaktadır. Diğer tüm alanlarda olduğu gibi bilim gazeteciliğinde de uzmanlaşma, sağlıklı bilim haberciliğinin yapılması adına gereklilik taşımaktadır. Bilimsel üretimin temel beşiği durumunda olan üniversitelerde yapılan çalışmalar çoğunlukla kamuoyu tarafından anlaşılabilir olarak görülmektedir. Bu nedenle akademik kurumlarda yürütülen çalışmaların halka onların anlayacağı şekilde ulaştırılması gerekmektedir. Bilim insanları medyayla iletişimlerinde konusunda daha özenli davranmalı, yaptıkları araştırmaların sonuçları ile ilgili olarak tüm topluma karşı sorumlu olduklarını göz ardı etmemelidir. Bilimin medyada ele alınması, halkın bilime verdiği desteği artırıp toplum için önemli sonuçlar doğuracağından bilim insanlarının topluma olan yükümlülüklerini göz önünde bulundurarak basınla iletişime geçmeleri gerekmektedir. Bilimin hızla ilerlediği yüzyılda bilimsel okuryazar olmak zorunlu hale gelmiştir. Toplumdaki bireylerin gelişen teknolojiye ayak uydurabilmesi, değişen bilgileri takip edebilmesi, toplumdaki tartışmalara mantıklı bir şekilde katılabilmesi için bilim okuryazarı olması gereklidir. Medyadaki bilimsel içerikli haberlerin doğru bir şekilde analiz edilmesi, yorumlanabilmesi ancak bu şekilde mümkün olabilecektir. Son yıllarda ilköğretimde seçmeli ders olarak okutulmaya başlanan "Medya Okuryazarlığı" dersi paralelinde, bu kurumlarda "bilim okuryazarlığı" dersinin müfredat programlarına eklenmesi olumlu sonuçlar verebilecektir. Bu sayede küçük yaşlardan itibaren bilim ve teknoloji konusunda birtakım ön bilgiler alan çocuklar, bilimsel gelişmeleri daha yakından takip edebileceği gibi, bilimsel içerikli haberleri daha doğru bir şekilde yorumlayabilme becerisine sahip olabilecektir.

KAYNAKÇA

- AAAS (American Association for the Advancement of Science), 1989, Science for All American, <http://www.project2061.org/publications/sfaa/online/sfaatoc.htm>, (02.08.2015)
- ADORNO, T. (2007). *Kültür Endüstrisi, Kültür Yönetimi*, (Çeviren: Gen. E, Ünler, E., Tüzel, M.) Ankara: İletişim Yayınları.
- AKOĞLU, O. (2010). *Bilim İletişimi: Önemi, Yöntemleri, Araçları ve TÜBİTAK'ın Bilim ve Toplum Çalışmaları, Başuzmanlık Tezi*, Ankara:TÜBİTAK Popüler Bilim Yayınları Müdürlüğü.
- AKOĞLU, A. (2011). "Bilim İletişimi", *Bilim ve Teknik Dergisi*, 310, 26-27
- ALVER, F. (2011). *Gazetecilik Bilimi ve Kuramları*, İstanbul: Kalkedon Yayınları
- BAYRAM, H. (2010). *Bilgi Toplumu ve Bilgi Yönetimi*, İstanbul: Etap Yayınevi.
- BURSALI, O. (1997). "Türkiye'de Bilim Gazeteciliği", *Bilim ve Teknik Dergisi*, 350, 22
- DAĞTAŞ, E. (2006). *Türkiye'de Magazin Basını*, Ankara: Ütopya Yayınları
- DURSUN, Ç. (2010). "Dünyada Bilim İletişimini Gelişimi ve Farklı Yaklaşımlar: Toplum İçin Bilimden Toplumdan Bilime", *Kurgu Online International Journal of Communication Studies*, 1, 23-32
- ERDOĞAN, İ. (2007). *Türkiye'de Gazetecilik ve Bilim İletişimi, Yapısal Özellikler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Ankara: Kırkıncı Yıl Kitaplığı.
- GÖNENÇ, Ö. (2001). *Agence France Press ve Anadolu Ajansı'nın Karşılaştırılması*, İstanbul: İÜ Basımevi Müdürlüğü.
- GÜNGÖR, N. (2011). *İletişim, Kuramlar, Yaklaşımlar*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- HALL, S. (1999). *İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü*, (Editör: M. KÜÇÜK) *Medya, İktidar, İdeoloji*, (ss. 63-86) Ankara: Ark Yayınları.
- HAMNER, V. N. (1992) *Misconduct in Science: Do Scientists Need A Professional Code of Ethics?*, (<http://www.Vd.Edu:10020/Sts.html>)
- İŞİK, M. (2002). *Kitle İletişim Sistemleri*, Konya: Eğitim Kitabevi.
- KOLOĞLU, O. (1997). *Halka Doğru Bilim (Türkiye'de Bilim Gazeteciliği)*, İstanbul: Türk Bilim Tarihi Kurumu Yayınları.
- LAUGKSCHE, R. (2000). "Scientific Literacy: A Conceptual Overview", *Science Education*, 84-1, 71-79
- MORA, N. (2008). "Medya, Toplum ve Haber Kaynağı Olarak Sembolik Seçkinler", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5-1, 9-21
- NELKİN, D. (1994). *Bilim Nasıl Satılır?* İstanbul: Şule Yayınları.
- ÖZDEMİR, Ö. (1993). *Bilim Felsefesi*, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- ÖZGEN, M., (2006). *Basın Özgürlüğü Kavramı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- SÜTLAŞ, M. (2007). *Medya İçin Sağlık İçin Medya*, İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti.
- ŞAHİN, C. T. & SAY, Ö. (2010). *İlköğretim Öğrencilerinin Bilimsel Okuryazarlık Düzeylerinin İncelenmesi*, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6-11, 224-246
- TRACTHTMAN, L. E. (1981). *Bilim Çabasını Halk Nasıl Anlıyor?*, *Science, Technology and Human Values*, 6-1, 10-19
- YANIK, A. (2010). "Pozitivist Modern Bilimsel Yaklaşımın Eleştirisi", *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi (SOİD)*, 7-3, 79-82.
- YANIK, A. (2016). "Yeni Medya Nedir Ne Değildir?", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9, 45, 898-910.
- YÜKSEL, E. (2010). *Medya ve Habercilik*, Konya: Çizgi Yayınları. (<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/4122840.asp?yazarid=95>).